

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук, доцента Яценко Світлани Леонідівни

на дисертаційну роботу Фомін Катерини Василівни «Підготовка вчителя початкової школи до організації діалогічного навчання», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність, здійсненого Катериною Василівною Фомін дослідження, можна розглядати на рівні загального, особливого одиничного.

На рівні *загального* вона зумовлена необхідністю підвищення ефективності підготовки педагогічних кадрів до реалізації складних завдань шкільної практики, зокрема, оновлення змістового й технологічного інструментарію в роботі з учнями в сучасних умовах реформування вітчизняної системи освіти, її інтегрування до європейського освітнього простору, про що йдеться в Національній доктрині розвитку освіти України в XXI ст. (2002), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013); законах України «Про вищу освіту» (2015), «Про освіту» (2017), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018), Концепції «Нова школа. Простір освітніх можливостей» (2016), Державному стандарті початкової освіти (2018) та інших законодавчих та нормативних документах.

На рівні *особливого*, теорії і методики професійної освіти, йдеться про доцільність розробки в педагогічній науці та практиці теоретичних засад та шляхів практичного вирішення проблеми забезпечення розвитку комунікативної сфери особистості – активного суб'єкта освітньої діяльності.

На рівні *одиничного* акцентується увага на змісті, формах та методах підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації діалогічного навчання учнів в контексті провідних положень НУШ.

Рецензована дисертація виконана в межах кількох комплексних науково-дослідних тем (відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедр філології та методики початкового навчання (2009–2016 рр.) «Формування мовної особистості молодшого школяра» (РК № 000112U008355), педагогіки початкової освіти (2016–2019 рр.) «Розвиток особистості молодшого школяра в умовах гірського середовища» (РК № 0113U005200), Центру інноваційних освітніх технологій «PNU EcoSystem» «Професійна підготовка вчителя: соціально-педагогічний контекст» (РК № 0117U003281) ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»). Дослідниця обґрунтовує, що незважаючи на значний інтерес дослідників до різних аспектів професійної підготовки вчителів упровадження в професійну підготовку майбутнього вчителя початкової школи технологій діалогічного навчання потребує подальших наукових розвідок, що зумовлено і наявністю окреслених суперечностей. Зважаючи на вищевикладене, дослідження Фомін Катерини

Василівни «Підготовка вчителя початкової школи до організації діалогічного навчання» є актуальним, своєчасним і затребуваним.

Щодо обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, можемо зазначити, що аналіз тексту дисертації, автореферату та змісту публікацій К.В.Фомін дають змогу стверджувати про наукову обґрунтованість і достовірність представлених результатів. Ґрунтовне вивчення джерельної бази (309 позицій, із них 38 – іноземними мовами), яке здійснила здобувачка, дали змогу достатньо переконливо висвітлити методологічні засади проектування діалогового освітнього середовища в процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи, а саме: філософсько-педагогічну антропологію, філософсько-педагогічну герменевтику і філософсько-педагогічну синергетику та розкрити сутність понять «діалогічне навчання», «підготовка майбутнього педагога початкової школи до організації діалогічного навчання молодших школярів», «готовність до означеного виду діяльності» тощо.

Одержанню достовірних і обґрунтованих результатів дослідження, на нашу думку, сприяло застосування комплексу адекватних методів наукового пошуку, а саме: *теоретичних* – концептуально-порівняльного аналізу (вивчення філософської, психолого-педагогічної літератури; нормативно-законодавчої бази щодо освіти в Україні) для визначення методологічних засад дослідження, уточнення категоріального апарату, виокремлення критеріїв, показників і рівнів готовності майбутніх педагогів до організації діалогічного навчання в початковій школі; *емпіричних* – психодіагностичних (анкетування, тестування, педагогічне спостереження, бесіди, порівняння, метод експертних оцінок, аналіз продуктів діяльності вчителів і студентів, контент-аналіз) для вивчення стану окресленої проблеми у шкільній практиці; моделювання, педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) для створення моделі підготовки вчителя НУШ до організації діалогічного навчання здобувачів початкової освіти та перевірки її ефективності дослідницько-експериментальним шляхом; *математичної статистики* – кількісний та якісний аналіз одержаних результатів на основі мір центральної тенденції (мода, медіана, середнє арифметичне), мір змінності (дисперсія, стандартне відхилення), характеристик сформованих розподілів (асиметрія, ексцес); оцінка статистичної достовірності виявлених відмінностей у розподілах респондентів за рівнями сформованості як окремих компонентів, так і загалом готовності майбутніх учителів початкової школи до організації діалогічного навчання за допомогою непараметричного статистичного критерію однорідності χ^2 (Пірсона).

Не викликають сумніву висновки та рекомендації, викладені у дисертації, оскільки вони були сформульовані з урахуванням сукупності визначених автором підходів до розв'язання досліджуваної проблеми, а саме: системного, діяльнісного, культурологічного, особистісно орієнтованого. Безумовно сприяли цьому процесу активна апробація результатів дослідження на конференціях різного рівня, з яких 8 міжнародних, 5 всеукраїнських, 2 регіональних та участь автора а також *щорічних звітних*

наукових конференцій Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Щодо достовірності й новизни результатів проведеного дослідження.

Достовірність результатів проведеного Фомін К.В. дослідження забезпечена комплексною дослідницькою методологією, обґрунтованістю вихідних позицій, застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів, адекватних меті та завданням, об'єкту і предмету дослідження, оптимальною тривалістю дослідницької роботи, всебічною апробацією її результатів, практичним застосуванням. Конкретним науковим внеском дисертантки у теорію і методику професійної освіти вважаємо: представлення результатів цілісного наукового аналізу теорії і практики підготовки майбутнього педагога до організації діалогічного навчання учнів у контексті концептуальних положень НУШ; визначення структури готовності майбутніх учителів до діалогічного навчання молодших школярів (мотиваційний, когнітивний, комунікативний, рефлексивно-діяльнісний компоненти); розроблення критеріїв (потребово-мотиваційний, когнітивно-пізнавальний, соціально-комунікативний, рефлексивно-ціннісний та операційно-діяльнісний), показників та рівнів досліджуваної готовності. Окреме значення надаємо теоретичному обґрунтуванню та розробці авторської моделі підготовки вчителя НУШ до організації діалогічного навчання здобувачів початкової освіти, що містить чотири основних блоки (методологічно-цільовий, змістово-методичний, організаційно-процесуальний і діагностично-результативний), а також виокремленню педагогічних умов її ефективної реалізації у закладі вищої освіти (ЗВО), які докладно охарактеризовано в тексті дисертації та автореферату.

Вважаємо, що рецензована праця сприяє пошуку шляхів вирішення важливої дослідницької проблеми, а саме: визначення наукового обґрунтованих способів підвищення ефективності підготовки вчителя початкової школи до організації діалогічного навчання, що, з одного боку, створює передумови для подальших фундаментальних і прикладних досліджень з проблеми реалізації ідей гуманістичного освітнього процесу, а з іншого – стає підґрунтям для практичної модернізації освіти в Україні з урахуванням провідних положень НУШ.

Про затребуваність та практикоорієнтованість рецензованого дослідження свідчать представлені ідеї, конкретні положення, результати та висновки дослідження, які можуть бути використані в процесі діалогізації змісту освіти, форм і методів організації навчання у вітчизняній початковій школі, професійного спілкування на засадах педагогіки партнерства, критичної рефлексії учасників такої взаємодії. Результати здійсненого наукового пошуку можуть ефективно використовуватися у контексті діалогічного спрямування змісту освіти (на рівні бакалаврату та магістратури) під час викладання педагогічних і фахово-методичних дисциплін початкової освіти («Педагогічна майстерність», «Англійська мова», «Педагогічна інноватика», «Дитяча література та методика навчання

літературного читання», «Основи інклюзивної освіти», «Практичний курс англійської мови», «Методика навчання англійської мови в початковій школі», «Англійська література для дітей», «Іноземна мова професійного спілкування»), а також вивчення спецкурсу «Комунікативна педагогіка». Доцільним також вважаємо використання методичного посібника для студентів спеціальності 013 Початкова освіта «Методичні рекомендації до самостійної роботи з практичного курсу англійської мови для студентів 1 курсу навчання», посібників «Комунікативна педагогіка та «Classroom Work: Listening and Reading Comprehension», до розробки яких також долучилася авторка. Про це засвідчують результати впровадження основних положень та висновків дисертації в освітній процес ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (довідка № 030210/108 від 14.11.2019 р.), ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (довідка № 772 від 29.11.2019 р.), Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка № 4989-Н від 12.12.2019 р.), Мукачівського державного університету (довідка № 2553 від 26.12.2019 р.), Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка 03-28/01/3286 від 12.12.2019 р.).

Дисертація К.Ф.Фомін написана на **належному науковому рівні**. Здобувачка володіє теорією проблеми та методами її дослідження. Позитивне враження справляє належне оформлення роботи, вміщені в ній рисунки, таблиці та широке представлення додатків. Основні положення та результати дисертації відображено у 15 публікаціях авторки, яких 8 статей – у провідних наукових фахових виданнях України, 1 – у закордонному періодичному науковому виданні, 3 – публікації у збірниках матеріалів конференцій і наукових праць, 3 навчально-методичні посібники (з них 2 – у співавторстві).

Представлені Фомін К.В. положення, висновки та рекомендації достатньо висвітлено в означених друкованих працях. У мовностилістичному оформленні дисертації враховано особливості наукового стилю викладу матеріалу. Чітку логічну структурованість роботи забезпечують обґрунтовані висновки та узагальнення, систематизація матеріалу в таблицях, унаочнення у рисунках і схемах.

Щодо оцінювання змісту дисертації та її завершеності можемо зазначити, що дисертаційна робота Фомін К.В. має чітку структуру, відзначається цілісністю та логічністю викладу наукового матеріалу, складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, що відповідають завданням дослідження, додатків та списку використаних джерел. До беззаперечних досягнень дисертантки можемо віднести осмислення й аналіз проблеми підготовки майбутнього вчителя початкової школи до організації діалогічного навчання, здійснених основі філософсько-педагогічної антропології, філософсько-педагогічної герменевтики і філософсько-педагогічної синергетики.

У *першому* розділі дисертації авторкою представлено результати категоріального аналізу понять: навчальний діалог, діалогічне спілкування, педагогічне спілкування, комунікативна культура вчителя, мовний етикет,

педагогічна етика, стилі педагогічного спілкування, підготовка майбутнього педагога початкової школи до організації діалогічного навчання молодших школярів, готовність майбутнього вчителя до професійної діяльності та організації діалогічного навчання, освітнє середовище, діалогове освітнє середовище ЗВО тощо.

На основі результатів теоретичного аналізу у межах дослідження коректно визначено сутність базованого поняття «підготовка майбутнього педагога початкової школи до організації діалогічного навчання молодших школярів», яке тлумачиться як процес формування та розвитку в майбутніх учителів ПШ системи професійних знань, умінь, навичок, компетентностей, цінностей, що сприятиме належній організації діалогічного навчання в освітньому середовищі початкової школи.

Розглянуто проектування освітнього середовища ЗВО щодо підготовки майбутніх педагогів до організації діалогічного навчання учнів початкової школи в єдності та взаємозумовленості таких компонентів, як особистісний, морально-психологічний, змістовий, організаційно-діяльнісний, дослідницько-креативний, інформаційно-комунікаційно-просторовий.

У другому розділі дисертації авторкою достатньою мірою проаналізовано сучасний стан готовності педагога початкової школи до реалізації функцій діалогічного навчання; запропоновано модель підготовки вчителя Нової української школи до організації діалогічного навчання здобувачів початкової освіти та висвітлено організаційно-методичні засади підвищення ефективності підготовки вчителя школи І-го ступеня до виконання діяльності в окресленому напрямі; визначено відповідні педагогічні умови.

Розроблена Фомін К.В. модель підготовки вчителя Нової української школи до організації діалогічного навчання здобувачів початкової освіти є логічною, структурованою і такою, що повною мірою відображає досліджуваний процес і складається з чотирьох основних блоків: *методологічно-цільового* (мета і завдання, методологічні підходи, принципи), *змістово-методичного* (зміст, методи, форми організації, інноваційні технології), *організаційно-процесуального* (етапи реалізації) і *діагностично-результативного* (компоненти готовності, рівні сформованості, критерії і показники діагностики тощо). Авторкою дослідження переконливо доведено, що їх взаємодія в освітньому процесі здатна забезпечити цілеспрямоване та ефективне формування в майбутніх фахівців професійної готовності до відповідного виду діяльності. На особливу увагу заслуговує *діалогічно-операційний* компонент представленої моделі, що повною мірою відображає специфіку завдань дослідження щодо розвитку комунікативної компетентності майбутнього вчителя, етики педагогічного спілкування, гуманізації діалогічної взаємодії у професійній діяльності тощо.

Позитивним для проведеного дослідження вважаємо також обґрунтування організаційно-методичних аспектів, що передбачають діалогізацію (змісту освіти, форм і методів організації освітнього процесу, спілкування в контексті організації відповідних навчальних груп на засадах

взаєморозуміння і взаємоповаги, критичної рефлексії учасників взаємодії), що реалізувалися у процесі викладання педагогічних і фахово-методичних дисциплін початкової освіти («Дидактика», «Педагогічна майстерність», «Англійська мова», «Педагогічна інноватика», «Дитяча література та методика навчання літературного читання», «Основи інклюзивної освіти», «Практичний курс англійської мови», «Методика навчання англійської мови в початковій школі», «Англійська література для дітей», «Іноземна мова професійного спілкування», спецкурсу «Комунікативна педагогіка» та ін.).

Ефективне впровадження авторської моделі забезпечено комплексом педагогічних умов, до яких віднесено: забезпечення цілісності, системності професійної підготовки до організації діалогічного навчання учнів; поетапне спрямування змісту освіти у вищій школі відповідно до завдань формування та розвитку вмінь і навичок педагогічного спілкування у процесі викладання педагогічних і фахово-методичних дисциплін; налагодження суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу, створення атмосфери творчості; проектування освітнього діалогового середовища в закладі вищої освіти; реалізація практико орієнтований підходу до вивчення дисциплін циклу професійної підготовки майбутнього фахівця.

У *третьому* розділі авторкою подано методику проведення педагогічного експерименту, спрямованого на перевірку ефективності представленої моделі. Достатньо охарактеризовано етапи її впровадження та співставлено з навчально-методичним забезпеченням цього процесу; висвітлено одержані результати, надано їх кількісний та якісний аналіз та інтерпретацію. Проведення експерименту впродовж п'яти років та достатній обсяг вибірки дозволили К.В.Фомін повною мірою реалізовувати процедури із застосуванням виокремлених діагностичних методик за кожним виокремленим компонентом досліджуваної готовності (мотиваційним, когнітивним, комунікативним і рефлексивно-діяльним), а також визначити загальний показник готовності за всіма отриманими результатами.

Узагальнення та систематизація результатів формувального етапу експерименту висвітлено на рисунках та в таблицях, представлених в дисертації та авторефераті.

Аналіз результатів експериментальної роботи засвідчив ефективність авторської моделі, що дозволив Фомін К.В. стверджувати про позитивну динаміку сформованості готовності майбутніх педагогів до організації діалогічного навчання у ПШ в експериментальних групах. Достовірність отриманих результатів підтверджено за допомогою методів математичної статистики та критерію однорідності χ^2 (Пірсона).

Погоджуємося із висновками дисертантки про досягнення мети дослідження, виконання його завдань та достовірність запропонованих теоретичних та методичних положень.

Констатуємо, що матеріали дослідження, теоретичні висновки і практичні рекомендації можуть бути покладені в основу діяльності кафедр, що здійснюють підготовку вчителів початкових класів, а також можуть бути

використані для науково обґрунтованих організаційних та змістових рішень з реалізації концептуальних положень НУШ.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації Фомін Катерини Василівни «Підготовка вчителя початкової школи до організації діалогічного навчання», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Структура, зміст, висновки, викладені в авторефераті, повністю відображають основні положення дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, вважаємо за необхідне окреслити деякі дискусійні положення:

1. Відзначаючи цілісність наукового аналізу теорії і практики підготовки майбутнього вчителя початкових класів до організації діалогічного навчання в межах запропонованих методологічних засад (філософсько-педагогічної антропології, філософсько-педагогічної герменевтики і філософсько-педагогічну синергетики), варто було б, на нашу думку, не тільки задекларувати, але й обґрунтувати доцільність реалізації у межах дослідження системного, ціннісного, особистісно орієнтованого та культурологічного підходів (с. 43 дисертації).

2. Проведений дисертанткою теоретичний аналіз проблеми забезпечив чітку диференціацію понять «навчальний діалог», «діалог у навчанні», «діалогічне спілкування», «діалогічне навчання», «комунікативна діяльність педагога», «комунікативна культура» тощо (с.52-57). Проте робота значно виграла б за умови застосування контент-аналізу для визначення сутності провідних категорій дослідження.

3. Не викликають заперечення виокремлені педагогічні умови, що забезпечують ефективність упровадження авторської моделі (с. 120-122). Вважаємо, що їх вибір міг би бути підтвердженням за допомогою використання методу факторного аналізу, що дозволило б представити більш ґрунтовне їх тлумачення в контексті авторського бачення.

4. Переконливим, на нашу думку, є представлення Фомін К.В. ходу і результатів проведеного педагогічного експерименту, що засвідчили ефективність презентованої моделі. Проте доцільним вважаємо більш чітке пояснення розподілу студентів на КГ та ЕГ та коректніше визначення рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи до організації діалогічного навчання (с. 137), адже у розподілі рівнів на високий, середній та низький два останніх не є достатніми для здійснення професійної діяльності у визначеному напрямі.

Висловлені зауваження та побажання лише засвідчують перспективи та відкритість досліджуваної проблеми, мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну високу оцінку дисертаційної роботи Катерини Василівни Фомін, яка здійснена на належному науковому рівні та носить характер самостійного завершеного наукового дослідження.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів». Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМ за № 656 від 19.08.2015 р. та за № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07. 2016 р.), а її автор – Фомін Катерина Василівна – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки,
професійної освіти
та управління освітніми закладами
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

С. Л. Яценко

ПІДПИС ЗАСВІТЧЮ
Начальник відділу кадрів Житомирського
державного університету
імені Івана ФРАНКА

